art deco sint-niklaas

erfgoedsprokkels

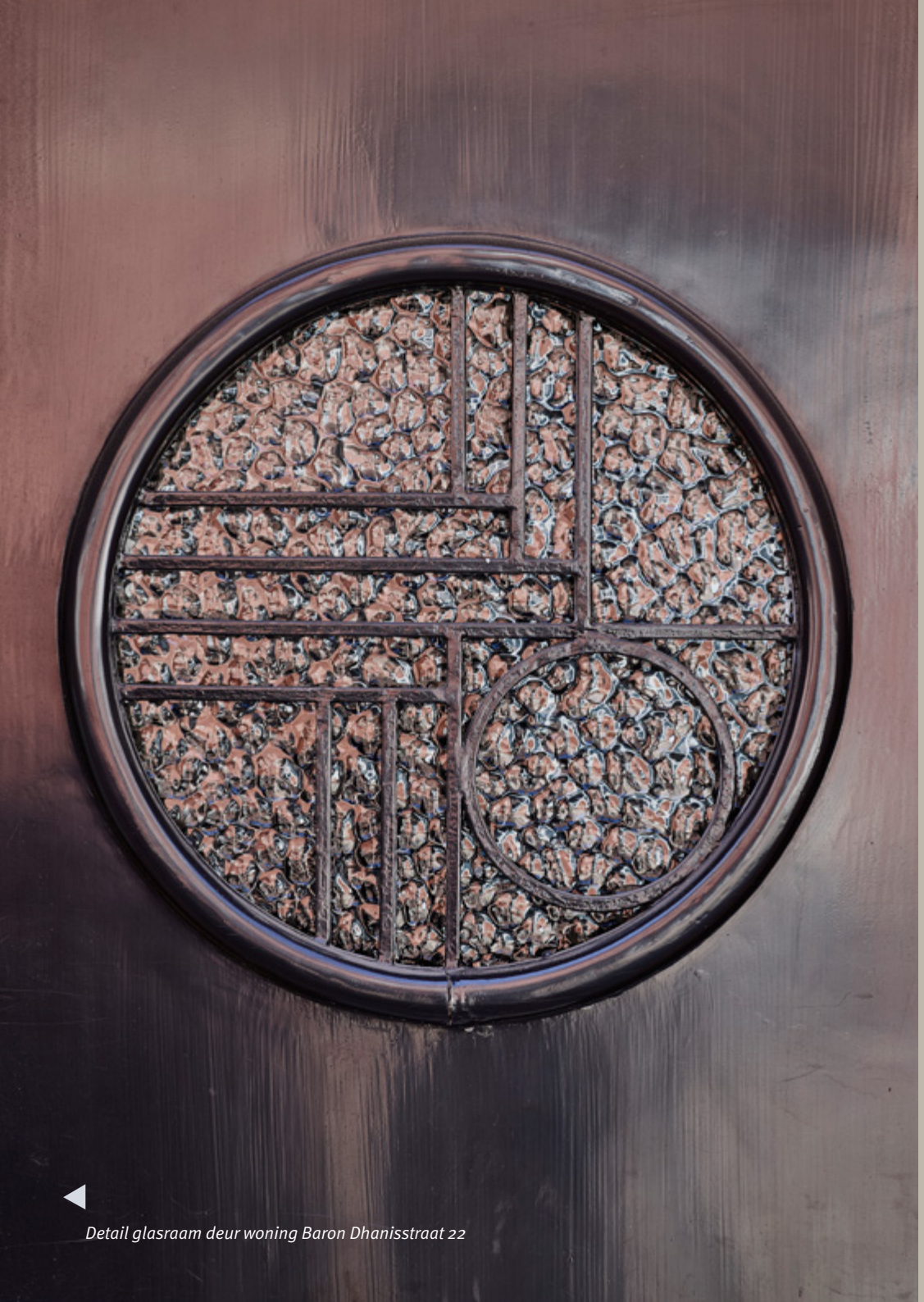

Detail glasraam deur woning Baron Dhanisstraat 22

Nieuwe wijken voor een groeiende stad

Het eind van de 19de eeuw en de jaren tot aan de Eerste Wereldoorlog verliepen voorspoedig voor Sint-Niklaas. Een groeiende bevolking maakte dat aan de behoefte tot meer huisvesting moest worden voldaan.

In tegenstelling tot vele andere steden werd de bouwwoede niet ingetoomd door stadswallen of waterlopen. Er was meer ruimtelijke ordening nodig om een ongecontroleerde groei tegen te gaan. Vandaar dat het toenmalige stadsbestuur plannen liet tekenen, waarbij de aanleg van nieuwe straten planmatig zou gebeuren. *De Groote Oorlog* die toen uitbrak, verhinderde echter de effectieve realisatie daarvan.

Sint-Niklaas leed weinig schade tijdens die Eerste Wereldoorlog. De economische bedrijvigheid herpakte zich vlot. De textiel- en breigoedindustrie bloeide en trok nieuwe arbeidskrachten aan. Ook het ontstaan van een gegoede burgerij met huishoudpersoneel deed de vraag naar nieuwe woningen groeien. De vooroorlogse plannen werden terug opgediept.

Nieuwe wijken en verbindingsstraten werden ingepast in het oude stadsbeeld. De huizen werden gebouwd in art-decostijl. Zowel door hun aantal als door hun verscheidenheid zijn zij beeldbepalend voor het stedelijk gezicht, en deze wijken voor het stedelijk weefsel, van Sint-Niklaas.

De kunststijl art deco

De jaren 1920 zijn de periode van de *roaring twenties* of *les années folles*. Art deco is niet zozeer een beweging want kent geen oprichter, geen manifest en evenmin een filosofie. In de praktijk gaat het om een verzamelnaam voor diverse, variërende kunststijlen die in zwang waren tijdens het interbellum.

Het accent ligt op de versiering, in tegenstelling tot de bouwstijl die gelijktijdig loopt - de nieuwe zakelijkheid of het modernisme -, die de eenvoud voor ogen houdt. Kenmerkend zijn het gebruik van materialen in nieuwe vormen en verbanden, zoals schuin gemetste bakstenen. Brievenbussen, vlaggenmasten, smeedwerk en metselvoegen worden benut als decoratief element. Naast gestileerde bloemen zijn erkers, brede kroonlijsten en versierde balkons terugkerende, typische elementen. Ook glas-in-loodramen in gewaagde kleurcombinaties zijn geliefd.

De art deco is een totaalstijl die ook sterk inwerkt op het interieur, het meubilair, het behangpapier, de vloerbekleding. Ook juwelen, porselein en kristal worden in deze stijl ontwikkeld. Art deco omvat dus alle decoratieve kunst die in de jaren 1920 en 1930 in Europa, Amerika en westerse invloedsferen, zoals bijv. in de Eritrese hoofdstad Asmara, of het Nieuw-Zeelandse Napier, populair is.

In de bonte vermenging van stijlen zijn er twee tendensen te onderscheiden: een luxueuze die zich kenmerkt door gebruik van kostbare materialen als ivoor, parelmoer en exotische houtsoorten, vakmanschap, stilering en een voorkeur voor primaire kleuren en scherpe kleurcontrasten en een sobere vorm waarbij de stilistische eenheid, het gebruik van octogonale, ovale of hoekige vormen en de Bauhaus-invloed kenmerkend zijn. Het gaat bij die laatste om glazen wanden, kunstlicht, inbouwmeubilair, ruimte en licht in het interieur en verwerking van metaal in meubelen. Onder invloed van het kubisme maken de bloemmotieven in de vroege art deco plaats voor geometrische ornamenten die refereren aan de Afrikaanse kunst.

Wandelroute

Deze wandelroute start op de Grote Markt van Sint-Niklaas, op de hoek van het marktplein met het aangrenzende plein, de Houtbriel en de Stationsstraat.

Hotel De Spiegel, Stationsstraat 3 (1)

Op 4 maart 1929 werd dit gebouw aangepast in eenvoudige art-decostijl door architect **August Waterschoot** en zijn zoon **Leander**. De lijstgevel van drie bouwlagen met rechthoekige vensters en deuren is afgedekt door een zwaar mansardedak met houten dakkapellen en stompe achtzijdige hoekspits met vier oeils-de-boeuframen. Aan de top van elke penant is een strikje met hangende guirlande de enige versiering op de strakke gevel.

De in Sint-Niklaas geboren stadsarchitect August Waterschoot tekende vele ontwerpen, al dan niet samen met zijn zonen **Raphaël** en Leander. Terwijl in de ontwerpen van vader en Leander de gebogen erker met balkon en hekje in siersmeedwerk een handelsmerk zijn, ontwerpt Raphaël veel strakker met eenvoudiger versieringen. Boogvormen en details verlenen de gevels van hun aanzienlijk aantal realisaties een uitbundig en speels karakter.

We steken de Houtbriel over en wandelen links verder op het plein tot op de hoek met de Sacramentsstraat.

Voormalige apotheek Tuypens, Houtbriel 25 (2)

Op 19 maart 1929 ontwierp architect **Marc Neerman** voor apotheker Tuypens dit drie tot vier bouwlagen hoog gebouw onder plat dak. Het sterk bij de Amsterdamse school aanleunend baksteengebouw wordt op de hoek verlevendigd door natuursteen en op het gelijkvloers door een zwarte marmerbekleding. De rechthoekige vensters en de kleur van het glas-in-lood verlenen een decoratief effect aan de kubistische opbouw. Een driezijdige erker, uitkragende en overhoekse baksteenlijsten en een soms golvend, dan weer recht en staand metselverband in de bekroning van de gevel, verlevendigen de strakke basisvorm.

Marc (of Marcel) Neerman liep school in Sint-Niklaas, was er actief in de Wase Kunstkring en ontwierp talrijke huizen tussen 1925 en 1932. Door de afwisseling van gecementeerde en niet-gecementeerde delen bereikt hij een contrasterend decoratief effect, waarbij het cement associaties met beton, stevigheid en onvernietigbaarheid oproept.

Voormalig woonhuis, Houtbriel 24 (3)

Architect **Alfons Stoop** ontwierp in 1930 dit dubbelhuis met een mansardedak op twee bouwlagen en drie traveeën. Let even op de evenwichtige, wit gecementeerde gevel op de hoge arduinen plint, de rechthoekige deuren en vensters, en de driezijdige erkers naar Amsterdams model, bekroond door een klokvormig dakvenster met fraai gesmede balkonhekjes.

Stoop was een Sint-Niklase architect die hier het diploma bouwkunde behaalde en ook stadssecretaris was. Zijn architectuurontwerpen maakte hij in zijn vrije tijd. De weinige gevels van zijn hand zijn evenwichtig met een sterke invloed van de vernieuwende architectuurstromingen. Hij is een van de meest vooruitstrevende bouwmeesters van zijn tijd.

We wandelen verder over de Houtbriel en buigen dan schuin rechtsaf in de Kalkstraat. Deze straat wandelen we helemaal door tot aan de vijfsprong.

Voormalig winkelpand, Kalkstraat 9 (4)

De voormalige schoenwinkel De Moerloose-Joris werd op 9 september 1927 ontworpen door architect **Marc Neerman** als een rijhuis van twee traveeën en drie bouwlagen onder plat dak. De bovenverdieping werd bijna 10 jaar later toegevoegd, naar een ontwerp van architect **Hippoliet Faems**. Let op het gekleurde glas-in-lood met driehoekige motieven in de verschillende bouwlagen. Lange en korte verticale motieven verlenen een decoratief evenwicht.

2

3

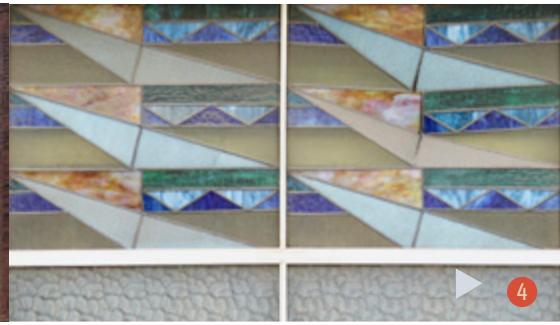
4

Woonhuis, Kalkstraat 15 (5)

Architect **Hilaire De Boom** liet zich inspireren door de Lodewijk XVI-stijl bij het ontwerp uit oktober 1926. Het baksteengebouw werd gecementeerd en voorzien van imitatievoegen om het een natuursteeneffect te verlenen. De versieringen rond de deur en vensters getuigen van de art-decostijl. Hilaire De Boom woonde en werkte in Sint-Niklaas en ontwierp er heel wat traditionele burgerhuizen met fruitkorven en bloemmotieven, die soms terugkeren in de glasramen.

Dokterspraktijk, Kalkstraat 23 (6)

Tandarts Van Der Hauwaert was de bouwheer van dit door architect **Marc Neerman** op 14 maart 1931 ontworpen burgerhuis, een functioneel baksteengebouw met een gevelhoge, erkervormige glazen massa met kleine facetten en glas-in-lood rechts en brede, rechthoekige ramen links.

Woonhuis, Kalkstraat 62 (7)

De juffrouwen Mechiels lieten architect **Karel Van Haevermaet** een mooi rijhuis ontwerpen. De overkragende verdiepingen met sterk verticale elementen in contrast met de rechthoekige glas-in-loodramen en het decoratief metselwerk op de borstweringen maken het tot een architectonisch statement.

Op het einde van de Kalkstraat, waar verscheidene straten samen komen, draaien we scherp naar rechts, de Walburgstraat in. Deze straat wandelen we door tot op de eerste kruising.

Woonhuis, Walburgstraat 42B (8)

Architect **August Waterschoot** ontwierp op 18 juli 1930 dit bakstenen huis onder zadeldak met een gebogen erker, gecanneleerde halfzuilen, rechthoekig drielicht en balkon met hekje. Daarboven rust de getrapte houten kroonlijst op twee zware consoles en halfzuilen.

5

6

Woonhuis, Walburgstraat 29 (9)

De ook door **Van Havermaet** getekende woning is vijf jaar jonger, van 5 november 1935. Mooi is het staand metselverband in het balkon dat boven de deur als ronde, uitlopende erker uitgewerkt werd. Fraai ogen de overal voorkomende, opmerkelijke glasramen.

Woonhuis, Walburgstraat 23 (10)

Het dubbelhuis met drie traveeën en drie bouwlagen werd voor bouwheer J. Van Naemen getekend door de Gentse architect **Charles Hoge** op 20 oktober 1927. In Hoges gevels blijven de traditionele neostijlen de bovenhand houden. Het horizontaal belijnde gelijkvloers gaat over in een versiering met pseudopilasters op de etage. Bewonder de licht gebogen doorlopende erkers en de smeedijzeren balustrade op het balkon.

Sla linksaf de Grote Peperstraat in. Op de Parklaan rechtsaf. Aan de voetgangerslichten steken we de laan over en gaan linksaf en vervolgens direct schuin rechts de Kokkelbeekstraat in. Sla de eerste straat rechtsaf en ga rechtdoor aan de eerste splitsing. We zijn nu in de Monseigneur Stillemansstraat.

Deze straat uit 1930 staat vol karakteristieke rijhuizen. **August Waterschoot** was hier de meest productieve, maar niet de enige architect. De huizen hebben telkens een verschillende baksteentint, twee verdiepingen, een overkragende kroonlijst en een plat dak; de etage krijgt ritme door een gebogen of hoekige erker. Een decoratief baksteenverband, variërende venster- en deuropeningen en prachtige glasramen in art-decostijl vervolledigen het geheel.

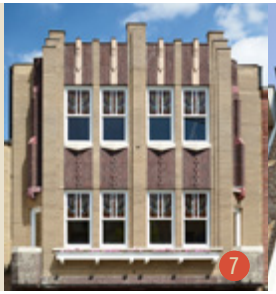
7

8

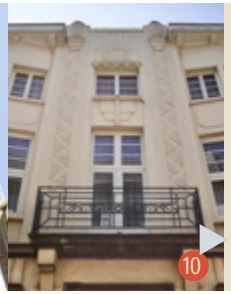
10

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 15 (11)

Bouwheer René Temmerman-Van Hoye ontving op 15 februari 1932 het ontwerp voor zijn woning van **August Waterschoot**. Ook hier de voor deze architect kenmerkende stijlelementen: een brede afgebogen erker die door een balkon met hekwerk wordt bekroond, smalle, rechthoekige vensters, een brede houten kroonlijst en hoge sokkel in arduin. Let ook op de dienstingang.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 24 (12)

Voor de zussen Ghijs ontwierp **Waterschoot** op 14 augustus 1931 dit pand. In het oog springen het decoratief baksteenmetselwerk, de dienstingang en de kleine, omgekeerd mijtervormige vensters. Driehoekige motieven sieren de puilijst, de fries en de kroonlijst.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 26 (13)

In het productieve jaar 1932 leverde de architect op Sinterklaasdag het ontwerp af van dit huis voor de heer Vandevijver en zijn zussen. Het metselwerk is erg verzorgd, de glasramen zijn talrijk. De deur met sierlijk smeedwerk heeft een rechthoekig bovenlicht en afgeschuinde bovenhoeken.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 32 (14)

De naam van bouwheer Alfons Spaenhoven is nog steeds te lezen op het naamplaatje naast de sierlijke rondboogdeur van deze woning, opnieuw van **Waterschoot**, ditmaal van 4 juni 1931. Rijkelijk aangewende natuursteen verlevendigt de bakstenen lijstgevel. Bloemmotieven in guirlandes ondersteunen de getrapte consoles, waarboven een soort urnen een gebogen fronton dragen.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 38 (15)

De parel van de straat: de voorgevel in geglazuurde baksteen wordt onderbroken door natuurstenen details, terwijl de pilasters in glas-in-lood worden bekroond door bloemmotieven op gebeeldhouwde panelen. Een achthoekig bovenlicht en een elegant ovalen venstertje wisselen af met de mijterboogvormige vensters op de beneden- en de bovenste verdieping.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 33 (16)

Op 27 augustus 1932 tekende **Waterschoot** deze woning voor Louis Vandevelde-De Mol. Arduin werd royaal aangewend als bouwmateriaal. Beeldhouwer Robert Vandevelde verlevendigde de gevel met bloemmotieven en maskerkoppen. Een fries met verheven driehoekig motief, geometrische patronen en glasramen van verschillende afmetingen omkaderen de gebogen erker met balkonnetje.

Woonhuis, Mgr. Stillemansstraat 41 (17)

Architect **Joseph Van Coillie** ontwierp in september 1933 dit huis voor zichzelf. De homogeniteit van deze woning in pakketbootstijl wordt bereikt door de twee balkons met afgeronde hoeken, de ritmiek van de volledig intacte glas-in-loodramen, waarin de hoofdlijnen van de gevelopbouw worden gespiegeld. Deze verzachten het wat strenge karakter van de donkerbruine baksteen boven de plint van zwarte tegels, rechthoekige deuren, vensters en garage.

Op het einde van de Mgr. Stillemansstraat steken we het kruispunt over en gaan rechtdoor in de Baron Dhanisstraat. Loop de straat door en sla rechtsaf de Nieuwstraat in. Na 100 m bereiken we links de Broederschool.

Broederschool, Nieuwstraat 75 (18)

Vader **August** en zoon **Leander Waterschoot** ontwierpen op 6 mei 1932 het hoofdgebouw van het klooster van de broeders Hiëronymieten. De brede, bronzen poort wordt omringd door een boog met bloemen. De middelste verdiepingen zijn opgevat als een skeletbouw van zes traveeën, telkens met erkervormige vensters, geverfd in een in het oog springende combinatie van groen en levendig oranje. Het centrale Onze-Lieve-Vrouwbeeld is van Robert Vandevelde.

We wandelen verder doorheen de Nieuwstraat, steken zonder van richting te veranderen de Grote Markt over en stappen de smalle Collegestraat in, die linksaf buigt. Sla de Paul Snoekstraat rechts in en wandel rechtdoor in de R. Van Britsomstraat.

Woonhuis, R. Van Britsomstraat 19 (19)

Het op het eerste gezicht in rococostijl opgetrokken herenhuis dateert toch uit de art-decoperiode. Het werd op 16 mei 1927 ontworpen voor Victor Orban door **Charles Hoge**. De bel-etage heeft een gebogen kroonlijst met een centraal motief van een mannenhoofd en rocailles op de uiteinden; elders springen de kunstige ijzeren borstweringen in het oog.

Wandel de R. Van Britsomstraat rechtdoor en sla links de Casinostraat in. Aan de Hofstraat rechtsaf en onder de spoorwegbrug rechtdoor. Steek direct hierna op het zebrapad de straat naar links over en volg de Spoorweglaan. Sla de eerste straat rechts, de Nijverheidsstraat, in.

Woonhuis, Nijverheidsstraat 12 (20)

In september 1925 ontwierp **Hilaire De Boom** zijn eigen woonhuis. Deze traditioneel gerichte architect laat bloemmotieven in deur- en venster-omlijstingen en soms in glasramen terugkeren. De voorgevels zijn stee-vast opgedeeld in twee traveeën, drie bouwlagen en een zadeldak. Opmerkelijk in dit pand zijn de vijfzijdige uitwerking van de beneden-vensters en de fruitschaal op de afsluiting.

Woonhuis, Nijverheidsstraat 14 (21)

Handelaar A. Van Bockxlaer-Bonne liet **De Boom** dit belendend pand ontwerpen. De muizentandwaterlijst boven de vensters die doorloopt boven de deur, die zelf geflankeerd wordt door twee venstertjes, trekt de aandacht, net als de uitkragende bakstenen en de versieringen op de borstwering.

Woonhuis, Nijverheidsstraat 28 (22)

Een derde realisatie van De Boom, ditmaal voor industrieel Bruwiere-De Laet, zoals de authentieke brievenbus vermeldt. De korfboogdeur en vensters worden door een band van loof omkranst, terwijl een voor de architect kenmerkende vruchtenschaal te zien is op de balustrade. De gevel eindigt op een fries in blokverband.

Voormalige breigoederenfabriek, Nijverheidsstraat 29-33 (23)

De huidige brandweerkazerne werd aanvankelijk ontworpen als textielfabriek voor de ondernemers Louis en Leon Verbreyt door de Gentse architect **Jan-Albert De Bondt** op 15 december 1926. De fabriek gaf aan de straat haar naam.

Villa, Nijverheidsstraat 50 (24)

Dezelfde architect en bouwheer Louis Verbreyt gingen scheep voor deze villa in nieuwe zakelijkheid van 15 februari 1927. De voortuin wordt afgesloten door bakstenen muurtjes met ijzeren leuningen. Bemerk het verzorgde staand metselverband en de overhoeks geplaatste bakstenen die de hoeken accentueren.

Ga op het einde van de Nijverheidsstraat linksaf de Gasmeterstraat in en neem opnieuw de eerste straat links, de Joseph Lonckestraat. Sla erna rechtsaf, steek het zebrapad over en wandel parallel met de spoorweg op de Guido Gezellelaan.

Woonhuizen, Guido Gezellelaan 39-40 (25)

Architect **Robert Hebb** ontwierp deze huizen voor kunstschilder Etienne Vermeire en zijn broer Pierre. De loopbaan van de vroeg overleden Hebb was te kort om veel ontwerpen te realiseren. Hij was een veelbelovend talent met een sterke vernieuwingsdrang. Met eenvoudige, rechthoekige vormen en een beperkt materiaalgebruik bereikt hij een functioneel én speels resultaat. In het zakelijke ontwerp creëert het contrast tussen bakstenen en natuurstenen gevels een decoratief effect. Het witgeschilderde schrijnwerk en de twee ronde ramen op nr. 39 versterken dit. Hebbs idee van driedimensionale evenwaardigheid en 'alzijdigheid' blijkt uit het dakterras. De vlakke voorgevel contrasteert met het reliëf van nr. 40, dat blijkt uit de uitspringende balkons, de dieperliggende deurvensters en vensterdorpels.

Woonhuis, G. Gezellelaan 49 (26)

Dit blokvormig hoekhuis is een ontwerp van architect-ingenieur **Van Coillie** uit juni 1933. Deze Sint-Niklase architect leunde dicht aan bij de Nieuwe Zakelijkheid. In het oog springt de deurtravee met glasramen met geometrische motieven, die wordt gemarkeerd door banden in beton. Werp ook een blik omhoog op de glas-in-loodramen. Typisch zijn de buisvormige leuningen en de vrij massieve balkons boven de afgeronde hoeken. Het tuinhek en de deur zijn in sierlijk smeedwerk.

Keer op uw stappen terug en volg de Guido Gezellelaan rechtdoor tot op de Spoorweglaan.

Villa, Spoorweglaan 36-36c (27)

Het nec plus ultra van de art deco in Sint-Niklaas is deze villa in Amsterdamse baksteenstijl, een ontwerp van **De Bondt**, voor de reeds genoemde textielfabrikant Leon Verbreyt. De opvallende baksteenarchitectuur wordt verrijkt met fraaie glasramen, een sterk ritmische gevelopbouw en tal van schuine hoeken.

Wandel op de Spoorweglaan verder rechtdoor en steek onder de spoorweg de rijweg naar rechts over. Volg de Hofstraat, sla op het O.-L.-V.-plein linksaf en wandel rechtdoor tot op de Grote Markt.

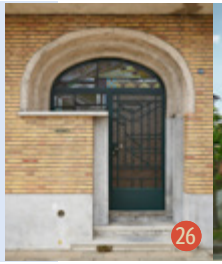

Colofon

Uitgegeven in opdracht van de deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen

Jan Briers, gouverneur-voorzitter
Alexander Vercamer, Geert Versnick, Peter Hertog, Jozef Dauwe, Hilde Bruggeman, Eddy Couckuyt, gedeputeerden
Albert De Smet, provinciegriffier

Auteur: Geert De Bock
Lectoren: Christine De Brabandere, Monique Suy, Sandra Van Cauwenberghe

Beleidsverantwoordelijke: Jozef Dauwe
Directie Cultuur – dienst Erfgoed
Anneke Lippens, directeur
Jo Rombouts, diensthoofd
Martine Pieteraerens, coördinatie

Fotografie: Stefaan Van Hul, Gert Cools (foto 24) en Stadsbestuur Sint-Niklaas
Druk: ABC Drukkerij, Meerbeke

Cover: woning Spoorweglaan 36-36c

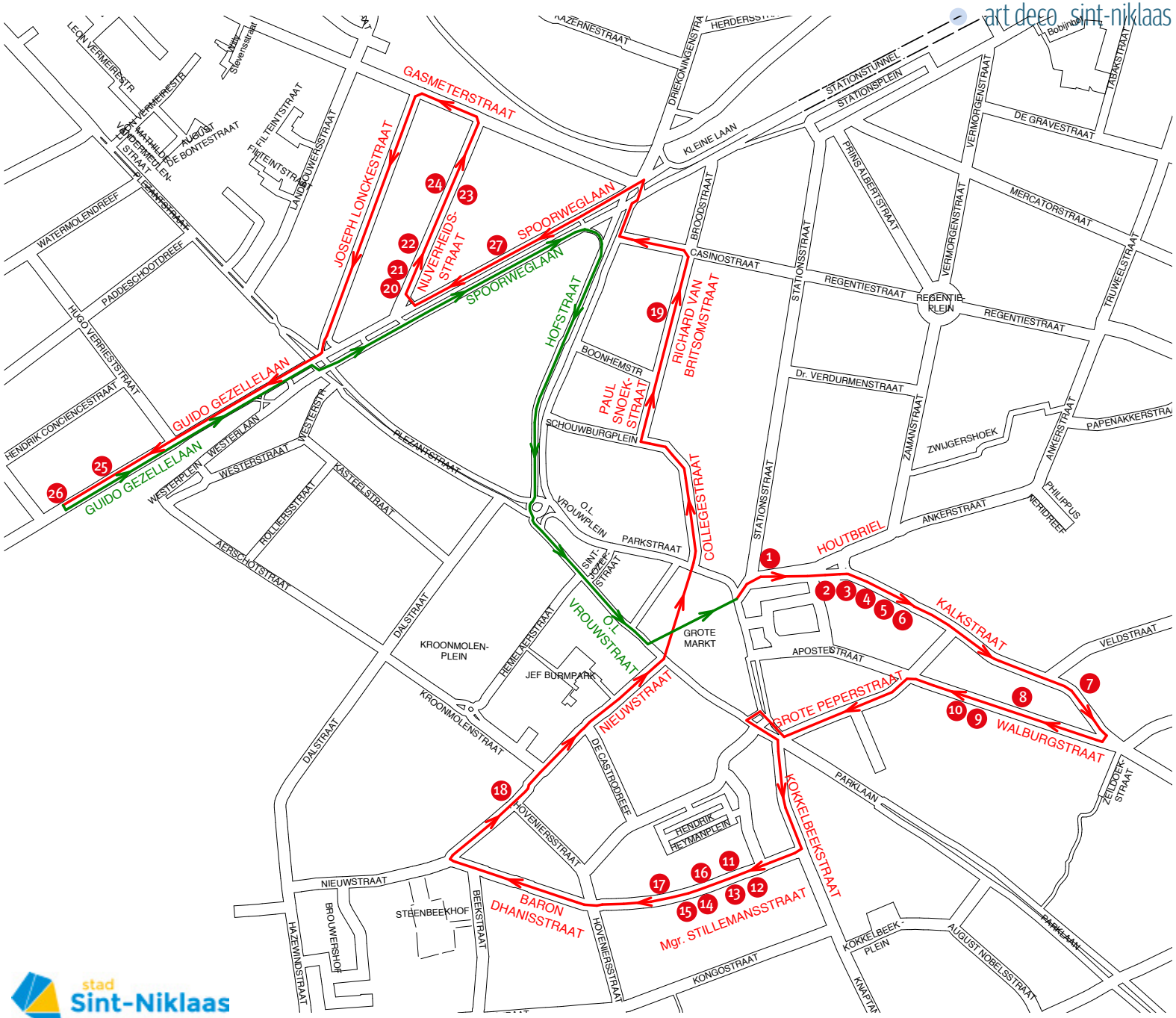

stad Sint-Niklaas

Rondleidingen ‘art deco’
en **bezoeken aan de Broederschool** in groep:
voorafgaandelijke reservatie via Toerisme Sint-Niklaas,
tel. 03 778 35 00, toerisme@sint-niklaas.be
Over art deco in Sint-Niklaas verscheen ook een kleine cultuurgids (96 blz.).
Te verkrijgen bij de dienst Toerisme Sint-Niklaas
en het Oost-Vlaamse Provinciebestuur
(www.oost-vlaanderen.be/cultuurpublicaties).

provincie Oost-Vlaanderen

Erfgoedsprokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedsprokkels